

## TÉMA ČÍSLA

## Popírání zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a zločinů proti míru po aktuální novelizaci trestního zákoníku<sup>1</sup>

### Úvod

Dne 1. prosince 2000 vstoupila v České republice v účinnost novela trestního zákona postihující popírání, zpochybňování, schvalování nebo ospravedlňování genocidia nebo jiných zločinů nacistů nebo komunistů proti lidskosti.<sup>2</sup> S účinností od 1. srpna 2014<sup>3</sup> pak navíc dotčené ustanovení sankcionuje popírání<sup>4</sup> jakýchkoli dalších zločinů proti lidskosti, válečných zločinů nebo zločinů proti míru.<sup>5</sup> V zásadě tedy v současnosti dopadá na poměrně široký okruh historických (i aktuálních) událostí, u nichž se stát rozhodl přis-

ně regulovat veřejnou debatu prostředky trestního práva. Takto § 405 tr. zákoníku přímo zasahuje do základního práva na svobodu projevu garantovaného čl. 17 Listiny základních práv a svobod (či též práva na vědecké bádání), jehož role je v demokratickém státě neoddiskutovatelná. Odborné diskuse nad podstatou a smyslem tohoto ustanovení se však doposud v odborné literatuře příliš nerozvinuly,<sup>6</sup> přičemž tuto mezeru má ambici alespoň částečně překlenout tento příspěvek (či alespoň otevřít polemiku nad ním). Cílem je zvážit samotné opodstatnění onoho ustanovení a zhodnotit praktické nesnáze spojené s jeho aplikací. Stranou nezůstane ani polemika nad aktuálně přijatou novelizací, neboť na ní lze náležitě ilustrovat mnohé limity spojené s interpretací a aplikací této právní normy. Zároveň je již úvodem nutno podotknout, že vyjma trestního práva se autoři budou úzce dotýkat též práva ústavního, respektive ochrany základních práv a svobod, neboť bdění nad jejich zachováním vyvstává v případě svobody projevu ve vztahu k tomuto ustanovení obzvláště markantně.

### Geneze podstaty a přijetí § 405 tr. zákoníku

Před hodnocením konkrétních aspektů spojených s aplikací § 405 tr. zákoníku je vhodné předestřít okolnosti, za nichž bylo toto ustanovení začleněno původně do trestního zákona a poté i do trestního zákoníku. Jelikož jeho přijetí nevycházelo pouze z úmyslu a idejí českého zákonodárce, pozornost si zaslouží především mezinárodní akty, které Českou republiku zavazovaly k zakotvení tohoto trestného činu a které měly významný vliv na jeho projednávání a schválení v Parlamentu.

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, přijatá Valným shromážděním OSN 9. prosince 1948 a v Československu vyhlášená pod č. 32/1955 Sb., neobsahuje ustanovení vyžadující trestnost popírání, zpochybňování, schvalování či ospravedlňování genocida<sup>7</sup> (vyžaduje pouze trestnost „přímého a veřejného podněcování k spáchání genocidia.“<sup>8</sup>) Podobně Mezinárodní pakt o občanských a politických právech zakazuje pouze válečnou propagandu, nikoliv popírání, zpochybňování, schvalování či ospravedlňování válečných

1 Tento článek byl zpracován v rámci projektu „Soudobé výzvy demokracii ve středovýchodní Evropě (GAP408/11/0709)“, financovaného z podpory Grantové agentury ČR.  
2 Viz § 261a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. zák.“): „Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“  
3 Novelizace byla uskutečněna čl. 6 odst. 2 zákona č. 141/2014 Sb., ze dne ze dne 19. června 2014, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění zákona č. 105/2013 Sb. V § 405 byla slova „jiné zločiny nacistů a komunistů proti lidskosti“ nahrazena slovy „nacistické, komunistické nebo jiné zločiny proti lidskosti nebo válečné zločiny nebo zločiny proti míru“.  
4 Z důvodu zkratkovitosti bude dále hovořeno většinou pouze o „popírání“, byť ve skutečnosti autoři mají na mysli všechny formy degradace inkriminovaných zločinů, tj. zpochybňování, schvalování i ospravedlňování. K obsahu těchto termínů srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník – komentář. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 3508 – 3510.  
5 Viz § 405 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „tr. zákoník“): „Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické, komunistické nebo jiné genocidium nebo nacistické, komunistické nebo jiné zločiny proti lidskosti nebo válečné zločiny nebo zločiny proti míru, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“

6 Vyjma komentářových výkladů lze snad zmínit pouze články Petra Černého: ČERNÝ, P. Popírání holocaustu v právních souvislostech. Trestněprávní revue. 2007, č. 7, s. 185 a násl. nebo ČERNÝ, P. Popírání holocaustu ve Spolkové republice Německo. Právní fórum. 2007, č. 8, s. 300 – 303.  
7 SCHABAS, W. Genocide in International Crimes. The Crime of the Crimes. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 479 – 486.  
8 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 32/1955 Sb., ze dne 8. prosince 1948, o Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia.

zločinů<sup>9</sup>. Podněcování k válečným zločinům a zločinům proti lidskosti zakládá trestnost a nepromlčitelnost podle čl. II. Úmluvy o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti<sup>10</sup>, další výše zmíněné atributy (popírání atd.) zde rovněž nejsou zmíněny.

Diskuse nad kriminalizací popírání především nacistických zločinů probíhaly v první řadě na evropském kontinentě,<sup>11</sup> přičemž k jejich začlenění do trestních kodexů vyzývaly různé dokumenty přijaté na nadnárodní úrovni.<sup>12</sup> Členské státy Evropské unie se k jeho přijetí zavázaly ve Společné akci o boji proti rasismu a xenofobii.<sup>13</sup> Konkrétně deklarovaly vůli postihnout popírání zločinů definovaných v čl. 6 statutu Mezinárodního vojenského tribunálu přiloženého k Londýnské dohodě ze dne 8. dubna 1945 (viz dále), pokud by dotčené jednání bylo opovrhlivé a ponižující vůči skupině osob z důvodu barvy pleti, rasy, vyznání, národnostního nebo etnického původu (viz hlava I. bod A písm. c/). Na zmíněnou Společnou akci navázalo Rámcové rozhodnutí o boji proti rasismu a xenofobii,<sup>14</sup> které v čl. 1 bod 1 vymezilo dva druhy jednání vztahující se k nynějšímu § 405 tr. zákoníku (či tehdy § 261a tr. zák.). To se zaprvé inspirovalo předchozím ustanovením výše zmíněné společné akce a odkázalo na čl. 6 statutu Mezinárodního vojenského tribunálu. V tomto dokumentu však již nebylo výslovně hovořeno pouze o veřejném popírání těchto zločinů, ale též o jejich schvalování nebo hrubém zlehčování. Zároveň se mělo jednat o činy

„namířené proti skupině osob nebo proti příslušníkovi této skupiny vymezené podle rasy, barvy pleti, náboženského vyznání, původu nebo národnostního či etnického původu, jsou-li projevy jednání takové, že mohou vést k podněcování k násilí nebo nenávisti proti této skupině osob nebo proti příslušníkovi této skupiny“ (viz čl. 1 bod 1 písm. d/). Nově pak za stejných podmínek mělo být za trestné považováno úmyslné jednání spočívající ve veřejném schvalování, popírání nebo hrubém zlehčování zločinů genocidia, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů vymezených v člancích 6, 7 a 8 statutu Mezinárodního trestního soudu (viz čl. 1 bod 1 písm. c/). Takto se tedy členské státy zavázaly kriminalizovat nejenom nacistické zločiny proti lidskosti, ale též ty, o nichž hovoří statut Mezinárodního trestního soudu.

Z výše uvedeného plyne, že český zákonodárce sice na jedné straně při schvalování komentovaného ustanovení vycházel z právních aktů Evropské unie, na druhé straně však překročil jejich rámec, neboť již v roce 2000 považoval za nutné potírat i popírání jiných než nacistických zločinů a výslovně zmínil též komunistické zločiny.<sup>15</sup> Uvedené bylo důvodem k poměrně velkým kontroverzím nad jeho konečným zněním, na němž nepanovala obecná shoda.<sup>16</sup> Ostatně s předloženým poslaneckým návrhem vycházejícím z řad pravicových a středopravicových poslanců vláda nevypravila souhlas. Při projednávání v Poslanecké sněmovně pak někteří poslanci (z levicových řad) navrhovali odstranit konkrétní označení zločinů, jakých politických skupin se popírání týká, nebo § 261a z novely tr. zák. úplně vypustit. O dotčeném ustanovení proběhla poměrně živá debata na jednání pléna, do níž se zapojilo celkem 16 poslanců. V rámci diskuse byla jednak artikulována otázka nezbytnosti omezení svobody projevu a potažmo její šíře a také především otázka faktického postavení zločinů nacistů a komunistů na roveň.<sup>17</sup> Návrh však nakonec byl přijat, když se pro jeho schválení vyslovilo 99 ze 188 přítomných poslanců (86 bylo proti). Poslední novelizace tohoto ustanovení z letošního roku<sup>18</sup> pak proběhla bez jakékoli debaty (nebylo zpochybňováno ani původní znění

9 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

10 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 52/1974 Sb. ze dne 5. března 1974, o Úmluvě o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

11 Z globálních organizací lze příkladmo zmínit rezoluci OSN, která vyzvala k bezvýhradnému odmítnutí popírání holokaustu v jakékoli formě v členských státech a k přijetí opatření vůči těmto aktivitám. Rezoluce z 26. ledna 2007 č. 61/255, popírání holokaustu. Dostupné z: <[http://www.un.org/en/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/RES/61/255&Lang=E](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/61/255&Lang=E)>. Na uvedeném nic nemění ani závěr Výboru pro lidská práva, který v nedávné době pouze obecně odmítl restriktci svobody projevu týkající se historických událostí. Human Rights Comitee. General comment No. 34: Article 19: Freedoms of opinion and expression. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>>.

12 Vyjma dále zmíněné úrovně Evropské unie je vhodné připomenout též rozličné dokumenty vydané na půdě Rady Evropy, kde jsou činy zde probírané často řazeny pod projevy antisemitismu (viz například bod 9 Doporučení Rady Evropy č. 1438 (2000), hrozba pro demokracii od extremistických stran a hnutí v Evropě).

13 Společná akce Evropské unie ze dne 15. 7. 1996 o boji proti rasismu a xenofobii (96/443/SVV).

14 Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 28. 11. 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva (2008/913/SVV); dále jen „rámcové rozhodnutí o boji proti rasismu a xenofobii“.

15 Srov. zákon č. 405/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 405/2000“).

16 Srov. Sněmovní tisk 599 (Poslanecká sněmovna, 3. období, 1998 – 2002) a především obecnou rozpravu nad dotčenou novelizací trestního zákona. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=599>>.

17 Z hlediska vývoje postihu extremistického chování v ČR je pak zajímavé, že v debatě byla často zmiňována trestní kauza Davida Pěchy, doposud jediného příznivce ortodoxního komunismu, který byl obžalován, avšak nakonec neshledán vinným, z trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (zde ve smyslu radikálního komunistického hnutí); viz také dále.

18 Zákon č. 141/2014 Sb.